

Skipulagsstofnun
Borgartúni 7b 105
Reykjavík

sent með tölvupósti á: hafskipulag@skipulag.is

Reykjavík, 13.sept.2022

Umsögn Landverndar um Strandsvæðaskipulag Austfjarða 2022

Stjórn Landverndar hefur kynnt sér innihald tillögu að Strandsvæðaskipulagi fyrir Austfirði og auk þess átt fulltrúa í svokölluðum samráðshópi sem hefur gert umtalsverðar athugasemdir á fyrri skipulagsstigum sem því miður sjást fá merki um í fyrirliggjandi skipulagi. Óneitanlega ber skipulagið mjög sterkan keim af þeim stjórnsýslulegu mistökum sem gerð voru við setningu nýrra laga um fiskeldi árið 2018 þar sem eldri umsóknir um svæði til fiskeldis fengu að halda stöðu sinni þrátt fyrir að úrelt væru. Skipulagið verður að vinna faglega og í sátt við almenning og aðra hagsmunaaðila að skipulagi- haf og strandsvæða og í þessu ferli hefur því ekki verið fylgt. Það má því með réttu segja að skipulagstillaga þessi hefði frekar átt að bera nafnið "Skipulag um fiskeldi á Austfjörðum" þar sem ekki fer mikið fyrir stefnu svæðisráðs um annað en að verja staðbundna hagsmuni fyrir hönd hagsmunaaðila í fiskeldi. Stjórn Landverndar telur mjög alvarlegan ágalla á niðurstöðum umhverfismatskýrslu þar sem ekki virðist hafa farið fram raunverulegt mat á tillögunni vegna áhrifa á náttúru, umhverfi og loftslag.

Hvað er strandsvæðaskipulag

Í skipulagstillögu segir að "strandsvæðaskipulag geti falið í sér stefnu um nýtingu svæða til eldis nytjastofna, efnistöku eða ferðaþjónustu, verndun eða samgönguleiðir, svo eitthvað sé nefnt" Ljóst má vera að þegar fylgigögn sbr. uppdráttur er skoðaður liggur fyrir að strandsvæðaskipulagið hefur verið unnið á forsendum fiskeldis en hefði þurft að gera með heildstæðum hlutlausum hætti. Þrátt fyrir að lög um fiskeldi frá árinu 2018 hafi haft veruleg áhrif á verklag við mótun skipulagsins og það unnið að verulegu leyti í því skjóli, þá gerir Landvernd engu að síður alvarlegar athugasemdir við hversu gríðarlega taumur eins hagsmunaaðila er dreginn langt umfram annarra við þá stefnu sem sett er fram í skipulaginu. Í þessum efnum hefði einmitt mátt vænta að Skipulagsstofnun sem hélt utan um skipulagsgerðina reyndi að gæta betur annarra hagsmuna en fiskeldis í ljósi þess að þeirri grein hafði með lögum verið gefið forskot langt umfram aðra þá sem hagsmuni hafa innan þessa gríðarstóra skipulagssvæðis. Landvernd gerir sér þó grein fyrir að ábyrgð á gerð skipulagsins og ákvarðanatoka er á hendi svæðisráðs en ekki Skipulagsstofnunar. Eðlilegt er að spyrja í þessum efnum hvort svo afgerandi afstaða sem svæðisráð hefur augljóslega

tekið með einum hagsmunaaðila geti talist réttlæt看leg; samræmast vinnubrögðin jafnræðisreglu og vandaðri stjórnsýslu? Þegar allir firðir á Austurlandi eru lagðir undir í slíkri vinnu þá þarf að velva því upp hvort hér sé ekki alvarlegt brot á jafnræðisreglu að ræða þegar verið er að afhenda gjaldfrjáls svæði í eigu almennings án útboðs til afnota fyrir sérhagsmuni.

Það liggur fyrir að hagsmunir annarra eru ekki metnir að verðleikum í skipulagstillöggunni sjálfri heldur haldið til hlés í fylgiskjöllum einvörðungu til að sýna fram á að það hafi borist athugasemdir og ábendingar um annað en hagsmuni fiskeldis. Að mati Landvernd er lítið sem ekkert gert með hagsmuni annarra en fiskeldis í tillöggunni. Í ljósi tilurðar þessa skipulagsverkefnis og niðurstöðu tillögu eru því gerðar athugasemdir fyrst og síðast vegna óðelilegra áhrifa fiskeldis.

Um samráð, verklag og ábyrgð svæðisráðs með strandsvæðaskipulagi.

Samráð var viðhaft við ýmsa og ólíka hópa á nokkrum stigum máls sem er vel og þá helst við svonefndan samráðshóp svæðisráði til ráðgjafar sem skipaður var ólíkum hagsmunaaðilum m.a. frá umhverfissamtökum, útivistarsamtökum og atvinnulífi þ.e. hagsmunaaðila frá stórútgerðinni. Samráðsfundir voru á hinn veginn ekki í anda þess sem til var ætlast utan þess að fulltrúar fengu að setja fram margvíslegar tillögur meðal annars inn á lifandi vefsja – afraksturinn af þessu samráði skilaði sér því miður aðeins að vilja fulltrúa útgerðar. Erfitt er að sjá að um raunverulegt samráð hafi því verið að ræða. Verklag svæðisráðsins var ekki sýnilegt og opið eins og þurft hefði að vera og bein samskipti milli svæðisráðs og ráðgefandi samráðsnefndar ekkert þar sem fulltrúar Skipulagsstofnunar sáu um þann hluta málsins sem milligönguaðili.

Það sem er ámælisvert við verklag og ábyrgð svæðisráðanna bæði fyrir austan og vestan er að þrátt fyrir að þeir beri alla ábyrgð á framsetningu skipulagsins og þeirri stefnu sem þar er sett fram í tillögum sem hér eru til umsagnar, þá eru hinir sömu hinsvegar ekki til svara fyrir stefnuna þegar til kemur. Dæmi um þetta er opinn fundur sem Skipulagsstofnun boðaði til 9. Ágúst sl. þar sem lokaafurð vinnu svæðisráðsins var kynnt. Til fundarins var boðað undir yfirskriftinni ”Kynningarfundur um tillögu að strandsvæðaskipulagi á Vestfjörðum og Austfjörðum – Reykjavík” þegar kallað var eftir á þeim fundi skýringum á einstökum atriðum er varðaði ákvarðanir svæðisráða kom í ljós að fulltrúar svæðisráða austan og vestan voru ekki til svara. Þeir voru reyndar ekki nema tveir að vestan á fundinum og sátu meðal gesta út í sal og sýndu engin viðbrögð við fyrirspurnum. Ekki var annað að sjá en þeir teldu sér ekki skylt að vera virkir þáttakendur á þessum tímamótum þegar tillagan sjálf á þeirra ábyrgð væri kynnt. Það er auðvitað með öllu óboðlegt að leggja það einvörðungu í hendur fulltrúa Skipulagsstofnunar sem bera ekki ábyrgð á skipulagstillöggunni, að svara fyrir einstakar ákvarðanir sem koma fram í tillöggunni. Það er því eindregin ósk Landverndar að Skipulagsstofnun stígi fram og geri kröfur um og tryggi annað verklag, að þeir sem bera hina eiginlegu ábyrgð verði á öllum meiriháttar skipulagsstigum gert að sitja fyrir svörum fyrir þær ákvarðanir og stefnu sem eru teknar hverju sinni.

Hið sama á almennt við um pólitíska fulltrúa í öðrum málum við kynningar sem láta verkfræðistofur

oftar en ekki nær því einvörðungu um að svara fyrir ákvarðanir og stefnur sem eru teknar sannarlega á öðrum vettvangi og innan pólitíkurinnar sem á ekki að hlaupast undan ábyrgð.

Skipulagsuppráttur – fylgiskjal

Skipulagsuppráttur strandsvæðaskipulags Austfjarða opinberar að skipulagið er skipulag fyrir fiskeldi, skipulagið er ekki mælt með faglegum hætti út frá þörfum annarra hagsmunaaðila. Nýtingaráætlun svokölluð sem unnin var í tilraunakyni á sínum tíma að hálfu Vestfirðinga í Arnarfirði gekk mun lengra í að mæta annarri nýtingu en fiskeldi á skipulagsupprætti. Þessi vinna við strandsvæðaskipulag skortir því miður metnað þegar kemur að náttúruvernd og annarri nýtingu en fiskeldi.

Frekari vöxtur í þessari grein sem svæðisráð leggur til meðal annars með sértækri ákvörðun sem svæðisráð var ekki bundið af að gera tillögu um nýtingu Mjóafjarðar fyrir fiskeldi einnig. Hendur svæðisráðs voru á engan hátt bundnar af ákvörðun um að marka stórt hafsvæði undir fiskeldi í Mjóafirði, engu að síður er það tillaga í skipulaginu en engar sambærilegar tillögur er hinsvegar að finna er varðar aðra hagsmunaaðila m.a. afmarka og taka frá þekkt veiðisvæði smábáta og annarra hagsmunaaðila eða verndarsvæði. Þeim hópi er hreinlega vísað út í þessu skipulagi og það getur ekki annað en flokkast undir neikvætt viðhorf svæðisráðs til annarra hagsmunaaðila sbr. sjómanna sem hafa einmitt sent inn athugasemdir og minnt á mikilvægi einstakra svæða sem veiðislóðir fyrir smærri útgerðir.

Um veikleika grunnrannsókna innan fjarða

Eitt af því sem ekki er rannsakað við mat á umhverfi og náttúru við slíka skipulagsgerð en ætti að vera grundvöllur alls eru heildstæðar rannsóknir á lífríki og vistkerfi allra fjarða en staðbundnar rannsóknir vegna útsetningu fiskeldiskvía gefa fráleitt heildarmynd af því hvað lífríki og vistkerfi fjarða þolir til langrar framtíðar þar sem útsetning er byggð á takmörkuðum upplýsingum við gerð burðarþolsmats. Rannsóknir hafa hins vegar staðfest sem engum kemur á óvart að uppsöfnun á úrgangi frá fiskeldi er margfalt meira inn á fjörðum en utan fjarða vegna strauma og viðtaka. Það er því ámælisvert að Hafrannsóknarstofnun og öðrum viðkomandi rannsóknarstofnunum sé ekki gert fært að rannsaka þessi grundvallaratriði til að byggja ákvarðanir sínar á þegar sótt er um tiltekin kvíasvæði þar sem verður bara að giska á hver áhrif á lífríki utan staðbundinna kvíasvæða verður. Eins er afleitt að ekki liggi til grundvallar sértækar rannsóknir á hryggningastöðvum innan fjarða og möguleg áhrif fiskeldisræktunar á þau svæði sem er í raun ógn við lífríki viðkomandi fjarða til langrar framtíðar. Ekki er lagt mat á rannsóknir sem ekki eru skrifuð sérstaklega í lög og reglugerðir. Stjórnvöld verða því að sjá til þess að þær stofnanir sem eiga að sinna rannsóknarhlutverki sínu fái til þess nægt fjármagn svo mögulegt sé að vinna að jafn umfangsmiklum verkefnum með fullnægjandi hætti.

Mat á einstökum þáttum skipulagsins

Sviðsmyndagreining

Tilvitn. "Ekki var valinn tiltekin sviðsmynd heldur unnið með þætti sem fram komu í umræðum og niðurstöðum"

Landvernd vill lýsa undrun á að orðalag sem þetta sé sett fram með þessum hætti þar sem svo augljóslega er unnið út frá sviðsmynd þar sem fiskeldi er í forgrunni, að halda öðru fram sem í hvívetna hefur verið reynt er beinlínis langsótt þegar litið er á skipulagstillöguna í heild sinni. Ekki verður því annað séð miðað við tillögur um nýtingu fjarða sem undir eru, en að fiskeldi hafi verið útgangspunkturinn í öllum umræðum og niðurstöðum og öðru vikið til hliðar eða mætt afgangi.

Valkostagreining

Hér á hið sama við og um sviðsmyndagreiningu, valkosturinn fiskeldi var valinn sem meginviðfangsefni, markmið og forsenda í skipulaginu og aðrir þættir metnir út frá því. Hér er því um að ræða alvarlega hnökra og fjarri því hægt að segja að þessi skipulagstillaga hafi verið unninn með heildstæðum hætti þar sem hagsmunaaðilar hafi fengið jafna aðkomu að borði. Skipulagstillagan ásamt umhverfismatskýrslu er því í heild sinni lituð af fyrirfram gefnum forsendum með fiskeldi í forgrunni sem rýrir trúverðugleika tillögunnar. Það breytir ekki því álit Landverndar að það er mjög mikilvægt að vinna að haf – og strandsvæðaskipulagi með lýðræðislegum hætti þar sem jafnræðis er þá gætt og jafnframt þá meiri möguleikar til sátta vegna hins umdeilda fiskeldis. Sömuleiðis að stefna sé mótuð á grunni rannsókna og vísinda sem liggja fyrir og að umhverfi- og náttúra sé virt sem mikilvægur áhrifaþáttur sem ekki er reyndin. Valkostagreiningin og svo verklagið að framkvæma fyrst og skipuleggja svo allt út frá völdum afmörkuðum hagsmunum er auðvitað fyrst og síðast ekki hægt að réttlæta og því ánægjulegt að fulltrúar skipulagsstofnun hafi tekið undir það á sérstökum kynningarfundum sem var haldinn fyrir skemmstu að slík vinnubrögð væru ekki heppileg eða til vitnis um faglega nálgun.

Umhverfisviðmið og vísar

Tilvísun "Umhverfismarkmiðin eru sett fram undir átta umhverfisþáttum út frá því hvað helst er talið verða fyrir áhrifum af stefnu strandsvæðaskipulags. Þeir eru auðlindir, atvinna, innviðir, heilbrigði og öryggi, menningarminjar, strandsjór, umhverfi og náttúra og loftslag. Umhverfisviðmiðin lýsa æskilegri þróun eða árangri með tilliti til sjálfbærni, nýtingar auðlinda og verndar náttúru- og menningarminja"

Hér vill Landvernd minna sérstaklega á að hugtakið "sjálfbærni" sem hefði þurft að liggja til grundvallar í skipulagstillögunni. Hvað átt er við í umhverfismatskýrslu með markmiðinu "viðvarandi sjálfbærum haqvesti og arðbær og mannsæmandi atvinnutækifæri" er ekki útlistað

nánar. Fátt er það í skipulagsstefnunni sem rökstutt er hvernig hinn meinti hagvöxtur á að haldast með sjálfbærum hætti í hendur við umhverfi- og náttúru þegar fyrir liggur að einmitt frekari vöxtur en orðið er í fiskeldi mun ganga freklega á flesta þá sjálfbærnisáætlanir sem almennt eru lagðir til grundvallar m.a. í heimsmarkmiðunum, hér fer því ekki saman hljóð og mynd.

Vægis Einkunnir.

Tilvísun *“Í umhverfismatsskýrslu strandsvæðaskipulags Austfjarða eru notaðar fjórar vægis einkunnir við mat á umhverfisáhrifum.”*

Jákvæð áhrif + Óveruleg áhrif – Neikvæð áhrif – og Óviss áhrif.

Það verður ekki séð að vægis einkunin “neikvæð áhrif” hafi verið notuð þrátt fyrir að það standi skýrum stöfum að hún hafi verið **notuð** í umhverfismatsskýrslu. Vægis einkunin neikvæð áhrif er því hreinlega strokuð út í skipulagstillögunni sjálfri og því ekki tíunduð sérstaklega sem áhrifaþáttur við einstaka matshluta.

Það að svo gríðarlega stórt og víðfemt skipulagsverkefni með jafn miklum og neikvæðum umhverfisáhrifum hafi komist á þetta stig skipulagsferils án þess að vægis einkunin “neikvæð áhrif” hafi ratað inn í einstaka viðkvæma matshluta rýrir mjög svo trúverðugleika þessarar Skipulagstillögu strandsvæða Austurlands. Einmitt í ljósi mikillar umræðu um hin neikvæðu áhrif fiskeldis í sjó og með tilliti til þess að sumir fulltrúar stærstu fiskeldisfyrirtækjum í heimi hafa viðurkennt vandann, verður ekki annað séð en að um hreina afneitun sé að ræða. Það er áfall að verða vitni af jafn undarlegum vinnubrögðum af hálfu þeirrar verkfræðistofu sem tók að sér fyrir hönd svæðisráðs að komast að þessari niðurstöðu. Það er því sérstaklega umhugsunarvert að það skuli hafa verið niðurstaða við alla matshluta tillögunnar að gefa tillögunni einkunnina jákvæð í fjórum tilvikum – óveruleg í þremur og óviss í einu tilviki og eins og áður segir neikvæð áhrif í engu tilviki. Trúverðugleiki viðkomandi verkfræðistofu er í húfi.

Umhverfi og náttúra

Á grunni þess sem hér hefur komið fram má halda því fram að það sé í raun sjálfstætt rannsóknarefni hvernig höfundum umhverfisskýrslu með stuðningi svæðisráðs hefur tekst að komast að þeirri niðurstöðu að vægis einkun um risavaxið fiskeldi öllum fjörðum Austurlands allstaðar þar sem á annað borð hægt er að koma niður fiskeldiskvíum með tilheyrandi umhverfisáhrifum geti flokkist undir **jákvæð áhrif** á náttúru. Landvernd getur í raun ekki dregið aðra þá ályktun en að það sé raunverulega ekki ætlast til að tekið sé mark á þessari skipulagsstefnu er varðar umhverfi og náttúru, svo fráleit er hún. Það verður amk ekki séð á öllum þeim innsendu athugasemdum fagstofnanna og annarra hagsmunaaðila á fyrri stigum máls, að áformin og óbreytt tillaga frá upphafi skipulagsferils sé talin hafa sérstaklega jákvæð áhrif heldur þveröfugt, sé tekið mið af matshlutanum umhverfi og náttúra. Þessu til staðfestingar voru gerðar fjölmargar alvarlegar athugasemdir vegna stefnu svæðisráðs í skipulaginu um stórfelld nýtingaráform í fiskeldi,

meðal annars frá Náttúrufræðistofnun Íslands. Þessar neikvæðu en faglegu athugasemdir leyfir svæðisráð sér hins vegar að gera lítið úr. Síðast en ekki síst liggur fyrir að fjölmargar aðrar alvarlegar athugasemdir vegna umhverfi og náttúru hafa verið sendar inn frá ýmsum hagsmunaaðilum bæði þeim sem hafa beinna hagsmuna að gæta sem og almenningi og íbúum frá viðkomandi svæðum. Ástæða er sérstaklega til að nefna að 55% íbúa við Seyðisfjörð hafa mótmælt harðlega tillögu svæðisráðs um fiskeldi í Seyðisfirði og fært haldgóð rök fyrir mótmælum sínum.

Af mörgum öðrum neikvæðum áhrifaþáttum á umhverfi og náttúru má telja neikvæð áhrif á fuglalíf, m.a. æðarvörp og fágætar tegundir og stöðug umferð báta sem fælir fugl af svæðum þ.e. aðra fugla en þeir sem taldir eru til vargfugla, þeim fjölgar hinsvegar gjarnan kring um kvísvæði og sækja þá á viðkvæmari fuglategundir sérstaklega á varptíma innan fjarða með tilheyrandi skaða á lífríki. Þá er ásýndarmengun oft mjög mikil, upplifunargildi fjarða stórlega raskast, ljósmengun um nætur, uppsöfnun og dreifing úrgangs frá eldisfiski og fóðurleifar, þá síðast en ekki síst er um að ræða reglulegar slyasleppingar, neikvæð áhrif á hrygningasvæði, neikvæð áhrif á ferðaþjónustu göngu- og útivist, mengun frá bátum og búnaði sem nýttur er við fiskeldi. Þá liggja fyrir endurteknar sýkingar og dauðfiskur í mun meira mæli en eðlilegt getur talist. Einnig má telja notkun á hættulegum efnum eins og koparoxíð sem óneitanlega safnast upp í umhverfinu og lúsalyfjum sem geta haft neikvæð áhrif á rækjustofna.

Ekki er hægt að láta hjá líða að minna á að einmitt vegna neikvæðra umhverfisáhrifa hafa fiskeldisfyrirtæki Noregi hafa verið í ríkari mæli að færa sig meira út úr fjörðum, horfa til lokaðs búnaðar og svo einnig upp á land til að forðast árekstra vegna neikvæðra áhrifa á umhverfi- og náttúru. Hið sama er í burðarliðnum hér á landi sbr. uppbygging og áform um 30.000 tonna eldi í Ölfusi. Fiskeldi í opnum sjókvíum er hvorki sjálfbært eða umhverfisvænt á nokkurn hátt eins og fjölmargar rannsóknir hafa staðfest. Það að þessi langstærsti einstaki nýtingarþáttur í Strandsvæðaskipulagi Austfjarða fái jákvæða niðurstöðu í mati í skipulaginu vekur því slíka furðu að hana er í raun ekki hægt að taka alvarlega. Skipulagstilagan styður því alls ekki við sjálfbærni eða umhverfi heldur þveröfugt. Það að mannskepnunni muni vanta prótein í framtíðinni sem fiskeldisgeiranum er hugleikið, getur ekki verið réttlæting á því að loka augunum fyrir jafn víðtækum og neikvæðum áhrifum á umhverfi og náttúru og hér um ræðir við gerð stefnumótunar og er þar að auki röng. Það liggur ljóst fyrir að fjölmargar aðrar umhverfisvænni leiðir eru fyrir hendi til að mæta þörfum framtíðarinn fyrir próteinríka fæðu. Fiskeldi er líklega ein af ósjálfbærustu leiðunum til að afla próteinríkrar fæðu.

Í ljósi fjölmargra slyasleppinga og reynslu frá upphafi fram til þessa dags verður tæpast hægt að segja að sú framtíðarsýn sem birtist í Skipulagi strandsvæða á Austurlandi sé í anda sjálfbærni - umhverfis og náttúru enda staðfest að það sé ekki hægt að koma í veg fyrir sleppingar úr opnum sjókvíum og mögulega erfðablöndun við íslenska laxastofninn.

Tilvísun.viðtal mbl.13.7.2018

Guðni Magnús Eiríksson, sviðsstjóri lax- og silungaveiðisviðs hjá Fiskistofu um eina af mörgum slysasleppingum á laxi úr kvíum sem hafa orðið hér við land.

„Þetta eru alvarlegir atburðir og litnir alvarlegum augum af okkur og fyrirtækinu sjálfu og öllum haqsmunaaðilum. Það er mikilvægt að gera allt sem hægt er til að komast í veg fyrir að svona atburðir verði, en það er aldrei hægt að útiloka það að slys af þessu tagi verði,“ segir Guðni.

Strandsjór

Hér segir í umhverfisskýrslu að „staðbundin nýting er líkleg til að hafa neikvæð áhrif á gæði strandsjávar.“ Það að réttlæta vægiseinkun með óverulegum áhrifum á grunni burðarþolsmats er með öllu ómarktækt þegar staðfest er þó í umhverfisskýrslu að umræddur atvinnurekstur hefur „staðbundin neikvæð áhrif“ þegar um svo margar sjóeldiskvíar er að ræða eins og sjá má í tillögum þá má halda því fram með réttu að firðirnir séu meira og minna hálfir undir og hin staðbundnu neikvæðu áhrif orðin ríkjandi þáttur í skipulaginu með tilheyrandi staðbundnum neikvæðum áhrifum sem þekja stóra hluta þeirra fjarða sem eru undir í þessari skipulagstillögu. Því ætti að mati Landverndar gefa vægiseinkunina neikvæð áhrif í stað þess að nota réttlætingu á grunni burðarþolsmats sem inniheldur alls ekki heildstæðar rannsóknir á vistkerfi fjarða. Bútsaumur í burðarþolsmati gefur ekki heildarmynd af þeim breytingum sem verða, nokkuð sem Hafrannsóknarstofnun getur staðfest.

Auðlindir

Viðurkennt er í umhverfisskýrslu að staðbundin nýting valdi álagi á auðlindir. Niðurstaðan er að nýting muni hafa óveruleg áhrif á vistkerfi fjarða þrátt fyrir að engar rannsóknir hafi farið fram með heildstæðum hætti á vistkerfi viðkomandi fjarða heldur einvörðungu staðbundin. Jafnljóst er að víða hafa komið fram staðbundin neikvæð áhrif á lífríki hafsbotna undir sjókvíum. Sú vistkerfisnálgun að byggja aðeins á burðarþolsmati sem tekur ekki heildstætt á lífríki fjarða m.a. með tilliti til annars lífríkis sbr. hrygningarsvæða ungborsks og fleiri tegunda veldur því að vistkerfisnálgunin er byggð á slíkum annmörkum í ljósi takmarkaðra rannsókna að ekki er hægt að tala um að unnið sé að þessum þætti með sjálfbærum eða faglegum hætti.

Atvinna

Landvernd dregur á engan hátt úr þeirri staðreynd að slík umsvif sem fiskeldi skapar þá verður til töluverður fjöldi starfa og þá að langmestu leyti þar sem framleiðslan fer fram á landi. Á hinn bóginn er óhjákvæmilegt að draga fram reynslu annarra þjóða þar sem fiskeldi hefur breyst í of stóran iðnað með einhæfni starfa og fyrirkomulag vaktavinnu sem hefur dregið hefur úr viðnámsþrótti samfélaga að öðru leyti þar sem smærri samfélög eru sérstaklega veik fyrir. Þetta getur gert það að verkum sem sýnt hefur sig með rannsóknum að vaktafyrirkomulag og verksmiðjuvinna er til þess fallinn að

draga úr félagslegri virkni stórs hluta íbúa ef hlutfall þessara starfa verður of hátt. Viðnámsþróttur verður því aðeins byggður upp ef sveigjanleiki er til staðar og því þarf að hafa það til hliðsjónar að óreglulegur vinnutími stórs hlutfalls íbúa við vaktavinnu ef svo yrði styður illa viðnámsþrótt samfélaga. Reynslan hér á landi er sú að kalla þarf til stóran hóp af farandverkafólki til að sinna fiskeldi og það getur haft neikvæð langtímaáhrif á viðkomandi samfélag. Sú hætta vofir yfir að ósjálfbært fiskeldi verði fyrir miklum skakkaföllum og leggist af með afar neikvæðum áhrifum á viðkomandi samfélag.

Með tímanum má reikna með að landeldi taki við að sjókvíaeldi og þegar það gerist má reikna með verulegum skakkaföllum í viðkomandi byggðum. Þessi langtímaáhrif ber að hafa í huga þegar landi er ráðstafað til sjókvíaeldis í viðkvæmum og fámennum fjörðum.

Innviðir – siglingar

Undir þessum lið gerir skipulagstillagan ráð fyrir að *tryggja öruggar siglingaleiðir og aðkomu að höfnum í samræmi við umhverfisjónarmið og með því að festa í sessi mikilvæga innviði á svæðinu.*

Nú liggur hinsvegar fyrir sem opinbert er að þær tillögur sem liggja hér fyrir um afmörkum fiskeldissvæða er svo þrengt er að siglingaleið sbr. Seyðisfjörð í ljósi mikillar umferðar stórra skemmtiferðaskipa og reglubundinna siglinga Norrænu, auk fiskiskipa að tillagan stenst ekki skoðun sé tekið mið af lögum og reglum. Landvernd hlýtur að gagnrýna harðlega að ekki sé lýst neikvæðum áhrifum sérstaklega vegna þessa sem er opinber staðreynd. Ljóst er að með fjarlægðarmörkum hefur verið sýnt fram á að brjóta þarf lög og reglur um öryggi varðandi siglingar ef leyfa á tiltekna staðsetningar fiskeldiskvía við Seyðisfjörð samkvæmt þeim tillögum sem hér liggja fyrir.

Heilbrigði og öryggi

Það er vandséð hvernig tillaga sem þessi getur stutt sérstaklega við eða eftl tækifæri til útivistar og heilbrigðs umhverfis umfram það sem hafði verið áður en til stigvaxandi uppbyggingar fiskeldis kom. Orðrétt segir í umhverfisskýrslu undir þessum lið "*Skipulagstillagan er í samræmi við umhverfisviðmið því tekið er mið af tækifærum til útivistar og hugað að viðnámsþrótti við náttúruvá*"

Hér skal áréttað að mat á náttúruvá og tilheyrandi rannsóknir á skipulagssvæðinu er einmitt stórkostlega ábótavant, má þar nefna t.d. vegna sífellt aukinni hættu á aurskriðum, en þekkt er að við Seyðisfjörð hafa fallið 27 aurskriður sem sjá má á hafsbotnsrannsóknum og meðal annars á svæðum sbr Selstaðavík sem áætlað er til nýtingar fyrir fiskeldi. Spyrja má því hvort orðalagið "*huga að viðnámsþrótti við náttúruvá*" sé tilhlýðilegt með tilliti til þeirra gríðarlegu áforma um fiskeldi sem að svæðisráð hefur lagt til í Seyðisfirði. Landvernd áréttar að við tillögugerð í skipulagi verður að gera þá lágmarkskröfu að þegar lögð eru til gríðarstór verkefni á borð við fyrirhugað fiskeldi eins og í Seyðisfirði að gerðar verði ítarlegar rannsóknir sbr. í tengslum við náttúruvá vegna stóraukinnar hættu á aurskriðum sem geta haft mjög neikvæðar afleiðingar sem reyndin hefur

sýnt. Flóðbylgjur frá bæði snjó- og aurskriðum geta fært t.d. sjókvíar og aðra starfsemi á kaf og gjöreyðilagt. Seyðisfjörður allur þarfnast sérstakrar áhættugreiningar í þessum efnum og því er meiningar- og metnaðarlaust að setja fram í stefnu að það eigi einvörðungu að "huga að".

Útivist og afþreying

Í tillögunni eru tíunduð svæði sem ætla mætti að hefðu orðið til á borði Svæðisráðs. Þau útivistarsvæði sem tiltekin eru sérstaklega til upplifunar fyrir gesti og gangandi eru *nú þegar* á náttúruminjaskrá, hverfisvernduð eða friðlýst. Auk þess eiga nær öll þessi svæði það sammerkt að útilokað er að setja þar upp nýtingaráform í fiskeldi sem skýrist einfaldlega að landfræðilegum staðháttum sbr. Álftafjörður grunnsævi og leirur sem er þegar á náttúruminjaskrá, svo og Gerpissvæði sem er þegar friðlýst að hluta og illa tækt til sjókvíaeldis og þá síðast en ekki síst Víknaslóðir sem eru þegar hverfisverndaðar og þar að auki með öllu útilokað að gera ráð fyrir fiskeldi þar sem vikurnar standa opnar fyrir úthafsöldunni. Svæðisráð leggur því ekkert nýtt og uppbyggilegt að mörkum til útivistar á skipulagssvæðinu.

Menningarminjar

Landvernd áskilur sér rétt að hafa skoðanir á annarri vernd í þessu tilviki minjavernd en í kafla um menningarminjar er þess sérstaklega getið að takmarkaðar upplýsingar liggja fyrir og þá er eðlilegt að spyrja hvaða forsendur liggja að baki ákvarðanatöku svæðisráðs þegar er verið að setja fram tillögu um uppbyggingu á jafn viðamiklum mengandi atvinnurekstri innan strandsvæða þar sem rannsóknir hafa ekki farið fram og að því best verður séð lítil eða engin áhugi hjá framkvæmdaaðilum að láta vinna að þessum þó lögbundna matshluta. Í fyrsta lagi hafa skipsflök ekki verið kortlögð í neinum fjörðum á skipulagssvæðinu en talið er að mikill fjöldi sé til staðar m.a. í Seyðisfirði, að sama skapi hefur t.d. Gautavík við Berufjörð elsta þekktu verslunarhöfn á Austfjörðum ekki verið kortlögð eða rannsökuð sem skyldi – en þar eru friðlýstar fornminjar sem tengdar eru verslunarhöfninni við sjávarsíðuna sem eru ekki merktar þrátt fyrir endurteknar ábendingar þar um. Það virðist því hverfandi vilji hjá svæðisráði að láta hvorugt njóta vafans, náttúru- eða menningarminjar.

Áhrif á samfélag

Í skýrslunni er fullyrt að framkvæmdakostur falli vel að skipulagsáætlun og starfsemi verði í sátt við samfélag. Afar fátt er að finna í skýrslunni sem gefur til dæmis samfélaginu á Seyðisfirði tilefni til að fagna starfsemi áformaðs laxeldis. Þvert á móti verður ekki komist að annarri niðurstöðu en að starfsemi gangi gegn stefnu sem hefur verið að þróast á liðnum árum á Seyðisfirði. Þrátt fyrir umfangsmikið eldi sem stefnt er að verður að segjast að forsendur fyrir fjölda heilsársstarfa á Seyðisfirði eru ónákvæmar og skortir á skýrari rökstuðning. Þá skortir mjög í skýrsluna forsendur þar sem er dregin fram heildrænn ávinningur fyrir hafnarsjóð Seyðisfjarðar og auk þess eru

tekjur hafnarsjóðs ekki úrslitaatriði fyrir samfélagið á Seyðisfirði. Án vafa er ekkert samfélag á Austurlandi, þótt víðar væri leitað, jafn viðkvæmt fyrir jafn stórtækum áformum og hér eru uppi. Áhrifin hafa margþætt neikvæð áhrif, bæði eins og að framan hefur komið og sem nánar verður rakið síðar. Landvernd telur að áformað fiskeldi í Seyðisfirði sé raunverulega gríðarlega stór samfélagslegur áhættuþáttur og stefni í hættu ímynd og uppbyggingu sem Seyðfirðingar hafa unnið að í áratugi. Landvernd leggur áherslu á að samfélagleg áhrif vegi þyngra en þeir sérhagsmunir sem hafa verið sett fram í skipulagstillögunni. Almennt má segja að uppbygging á einni atvinnugrein getur haft neikvæð áhrif á uppbyggingu annarra atvinnugrein þar sem bæði vinnuafli og fjármagn er takmarkað. Því er varasamt að nota atvinnusköpun í einstaka greinum eins og fiskeldi sem mælikvarða á jákvæð áhrif.

Loftslagsvá

Fátt er það sem á er að byggja í tillögu sem lítur að ábyrgri framtíðarsýn í loftslagsmálum en þó má vænta að orkuskipti verði í nokkrum mæli innan strandsvæða sem eru góð markmið – aftur á móti er ekki gerð tilraun til að vega og meta með heildrænum hin neikvæðu loftslagsáhrif af þeim áætlunum um nýtingu fjarða sem liggja til grundvallar stefnunnar sem áður hafa komið fram. Eins og sjókvíældi er nú stundað á Íslandi, og með því að hafa í huga að strandsvæðaskipulagstillagan sem hér er til umfjöllunar fjallar nær einvörðungu um fiskeldi, er mjög erfitt að skilja hvernig hægt er að komast að því að áhrif á loftslag verði óveruleg. Nú er fóður fyrir eldislax flutt inn með tilheyrandi losun gróðurhúsalofttegunda, gefið laxi með tilheyrandi tapi næringarefnum og hann svo fluttur út aftur með tilheyrandi losun. Þessi hringur hefur mikla losun í för með sér. Rétt er að geta þess að lax gerir miklar kröfur til fóðurs, og mikið af því má nýta beint til manndis og sleppa öllum þeim milliskrefum sem í laxeldi á Íslandi felast¹. Áhrif á loftslag eru því alltaf neikvæð.

Samantekið um umhverfisskýrslu

Landvernd hvetur svæðisráð strandsvæðaskipulags Austfjarða í ljósi þeirra miklu veikleika sem er að finna í skipulagstillögunni að horfast í augu við þá veikleika sem hér hafa verið gerðar athugasemdir við og þá sérstaklega við hin viðurkenndu neikvæðu áhrif á náttúru- og umhverfi sem eru fyrirséð. Eins og málið blasir við frá sjónarhóli Landverndar hefur svæðisráðið falið viðkomandi verkfræðistofu að framkvæma mat til þess eins að bakka upp skipulagsgjörninginn og að réttlæta niðurstöðu í þágu sérhagsmunaafli. Þessi niðurstaða umhverfisskýrslu við skipulagstillögu og skipulagstillagan sjálf gengur því einfaldlega ekki upp. Hún er að mati stjórnar Landverndar afbökun og afneitun á staðreyndum. Það er alveg sama hvaða mælikvarðar eru notaðir í leit að réttlætingu, Landvernd getur því ekki annað en gefið þessari tilraun til smættunar á umhverfisáhrifum skipulagstillögunnar fallelkun.

¹ [Maximising sustainable nutrient production from coupled fisheries-aquaculture systems | PLOS Sustainability and Transformation](#)

Lokaorð

Það ætti að vera meginhlutverk þeirra sem standa að jafn stórum skipulagsverkefnum og hér um ræðir að byggja á bestu þekkingu hverju sinni með hliðsjón af vísindalegum niðurstöðum og rannsóknum. Að því tilefni er mikilvægt að horfa til þeirrar staðreyndar að meginástæðan fyrir stóraukinni sókn eldisfyrirtækja á landeldi er einmitt vegna neikvæðra áhrifa á umhverfi og náttúru. Þessi staðreynd er í grunninn framtíðarsýn þeirra sem vita betur í greininni sjálfri þar sem rannsóknir hafa leitt í ljós hin neikvæðu áhrif á umhverfi og náttúru með sjókvíaldi.

Sú framtíðarsýn sem birtist í Strandsvæðaskipulagi Austfjarða endurspeglar á engan hátt fyrirbyggjandi staðreyndir. Skipulag það sem hér liggur til umsagnar er ósjálfbært og endurspeglar þrönga hagsmuni og fátæklega framtíðarsýn og er í hrópandi andstöðu við umhverfi, náttúruvernd og í tilvikum er farið gegn meirihluta þeirra samfélaga sem tillagan fjallar um.

**Virðingarfyllst,
f.h. stjórnar Landverndar**

Auður Önnu Magnúsdóttir, framkvæmdastjóri